



A87/33 CO:2065587

23 oktober 1987

RELATIES CPSU MET COMMUNISTISCHE WERELDBEWEGING.
NAAR EEN NIEUWE COMMUNISTISCHE WERELDCONFERENTIE?

In mei jl. gaf Sowjetpartijleider GORBACHEV een interview aan de Italiaanse communistische partijkrant l'Unita. In dat interview kwam naast een reeks andere zaken van internationaal belang, ook de kwestie van een communistische wereldconferentie aan de orde en GORBACHEV deed in verband daarmee opmerkelijke uitspraken. Zo toonde hij zich openlijker en nadrukkelijker dan zijn voorgangers de afgelopen jaren hadden aangedurfd, voorstander van het houden van zo'n conferentie. Bovendien gaf hij te kennen ter gelegenheid van de viering van de 70e verjaardag van de Oktoberrevolutie, begin november, een informele bijeenkomst te willen organiseren van communistische en niet-communistische partijen samen. Het hier volgende stuk zet de zaken rond het thema "communistische wereldconferentie" en de samenhang met de door GORBACHEV beoogde informele bijeenkomst, nog eens op een rijtje.

RELATIES CPSU MET COMMUNISTISCHE WERELDBEWEGING.
NAAR EEN NIEUWE COMMUNISTISCHE WERELDCONFERENTIE?

Inleiding

Gedurende de afgelopen jaren werden er in de communistische beweging zonder succes maar toch met enige regelmaat balletjes opgegooid over het houden van een wereldconferentie van communistische partijen.

De laatste maal dat een dergelijke bijeenkomst plaatsvond was in 1969. Sindsdien is het er niet meer van gekomen omdat het houden van zulke conferenties voor verschillende partijen al te zeer verbonden was met het door hen afgewezen concept van Moskou als leidend centrum van de communistische wereldbeweging.

Deze kwestie bemoeilijkte ook de conferentie van 1969 al - enkele CP-en, met de Chinese als belangrijkste, zagen daarom van deelname af - en zorgde voor nog meer onenigheid tijdens een soortgelijke bijeenkomst op kleinere schaal, de pan-Europese communistische conferentie in Oost-Berlijn in 1976. Het verloop daarvan en de meningsverschillen achteraf over de interpretatie van de gemeenschappelijke verklaringen waartoe men toch nog gekomen was, waren voor een aantal deelnemende partijen zo onbevredigend dat zij verklaarden dat wat hen betrof dit soort bijeenkomsten tot het verleden behoorde.

Moskou, dat zich moeilijk kon neerleggen bij de gedachte dat het niet langer dezelfde centrale rol in de beweging kon spelen als voorheen, probeerde het echter nog eens met een conferentie van Europese CP-en, in 1980 in Parijs. Om de zaak aantrekkelijk te maken, was de bijeenkomst gericht op een specifiek en goed appelerend thema, nl. "voor vrede en ontwapening". Niettemin liet ongeveer een derde van de genodigde partijen verstek gaan. De al in 1976 gebleken onwil om zich gezamenlijk door Moskou te laten regisseren of althans de wens om een soms nog maar net verworven image van onafhankelijkheid geen afbreuk te doen, was voor de wegblijvers de doorslaggevende factor. Het omvangrijke absentisme tijdens de Parijse conferentie werd algemeen uitgelegd als de even duidelijke als pijnlijke illustratie voor Moskou hoezeer het de greep op de internationale communistische beweging was kwijtgeraakt. De onafhankelijk gezinde CP-en grepen de bijeenkomst in Parijs aan om eens te meer hun standpunt dat grote communistische conferenties niet langer met de nieuwe verhoudingen in de communistische beweging verenigbaar waren, kracht bij te zetten.

Intussen hield Moskou wel degelijk vast aan het thema "wereldconferentie", zij het dat het er erg terughoudend mee omging. De CPSU-leiding vermeed het bijv. om zelf de aandacht op dit onderwerp te vestigen. Dat werd overgelaten aan (Moskou-getrouwe) zusterpartijen. Zo konden in de eerste helft van de jaren '80 oproepen tot het houden van een nieuwe wereldconferentie worden genoteerd van de kant van o.a. de Canadese, de Canadese, de Oostduitse en Tsjechoslowaakse CP en, gezamenlijk, van een aantal Zuidamerikaanse CP-en. Ook werden zulke oproepen gelanceerd tijdens de internationale bijeenkomst die eind 1984 werd georganiseerd door het internationale communistische tijdschrift "Vraagstukken van Vrede en Socialisme". Al naar gelang dat opportuun leek, viel de CPSU in het ene geval deze oproepen instemmend bij in haar eigen partijpers, om in het andere geval de zaak stilzwijgend te laten passeren.

Dat de Sowjetpartij zich zo terughoudend opstelde, had ongetwijfeld in de eerste plaats te maken met de al gesignaleerde afwijzende houding van de onafhankelijk gezinde partijen binnen de beweging maar daarnaast zal ook de situatie aan de top van de CPSU zelf een rol hebben gespeeld. De stagnatie en het imageverlies van de Sowjet-Unie in de nadagen van BREZJNEV, de korte intermezzo's van BREZNJEV's opvolgers, ANDROPOV en CHERNENKO, vormden

vanzelfsprekend geen omstandigheden waaronder van Sowjetkant zo'n communistische wereldconferentie krachtig nagestreefd kon worden. Met het optreden van GORBACHEV als de nieuwe dynamische leider van de Sowjetpartij verdween in elk geval deze laatste factor.

Dat die niet onbelangrijk is geweest en dat de CPSU de wens om de communistische partijen opnieuw in een multilateraal contact bijeen te brengen nooit echt heeft opgegeven, kan blijken uit het feit dat de Sowjetpartij onder GORBACHEV nu kennelijk mogelijkheden ziet om deze kwestie weer zelf te gaan bepleiten. Dat gebeurde bij monde van niemand minder dan de partijleider persoonlijk in een in mei jl. gegeven interview met l'Unita, het blad van de Italiaanse CP - de partij n.b. die zich sinds de bijeenkomst in Oost-Berlijn in 1976 steeds als een van de meest uitgesproken tegenstanders van internationale communistische conferenties heeft gemanifesteerd.

GORBACHEV's interview met l'Unita

GORBACHEV's interview met l'Unita trok in de internationale pers nogal wat aandacht. Dat was deels een gevolg van het feit dat l'Unita in dit verband niet de eerste de beste krant was - de PCI is tenslotte West-Europa's grootste en tegenover Moskou meest kritische communistische partij - en deels van het feit dat in het vraaggesprek een hele reeks belangrijke en actuele onderwerpen de revue passeerde: de herstructurering in de Sowjet-Unie, besproken rond de bekende begrippen "glasnost" en "perestroika", de Oost-West-verhouding en de daarmee verbonden be/ontwapeningspolitiek en specifieke problemen zoals de Sowjetbemoeyenis in Afghanistan.

In nogal wat weergave's van en commentaren, zeker in de niet-communistische pers, op het l'Unita interview viel de aandacht dan ook meer op de hierboven genoemde onderwerpen dan op de kwestie van het houden van multilaterale partijenconferenties, die tijdens het interview eveneens aan de orde kwam. Dat dit toch niet onbelangrijke punt enigszins op de achtergrond raakte, had misschien ook te maken met de manier waarop het tijdens het interview ter sprake kwam. Dat gebeurde nl. op twee verschillende momenten, de eerste keer aan het begin, nog voor de eigenlijke beantwoording van de vragen, die door de Italianen van te voren schriftelijk waren ingediend, en de tweede keer aan het eind van het gesprek, toen de reeks hiervoor al genoemde aandachttrekkende onderwerpen was afgehandeld. GORBACHEV's opmerkingen gingen bovendien in beide gevallen niet helemaal in dezelfde richting en dat leidde ertoe dat de dingen hier en daar een beetje door elkaar werden gehaald.

Het interview, zoals het in l'Unita stond afgedrukt, begon, mogelijk om een aanduiding te geven in wat voor een ontspannen sfeer het gesprek plaatsvond, met de weergave van wat beleefdheidsfrases tussen GORBACHEV en zijn gesprekspartners. In dat verband zegt de Sowjetleider dan langs zijn neus weg: "Wij zijn tussen twee haakjes bezig een groot aantal delegaties van partijen en verschillende bewegingen uit te nodigen om de viering van de 70e verjaardag van de Grote Oktoberrevolutie bij te wonen. We overwegen om voor te stellen op dat moment in Moskou een informele ontmoeting te houden met als doel een brede discussie over de meest belangrijke zaken die de hele wereld beroeren, (een ontmoeting) die niet alleen door communisten maar ook door vertegenwoordigers van andere partijen zou moeten worden bijgewoond. Dat dan zonder documenten, slotverklaringen en dergelijke."

Mogelijk ietwat verbluft - maar dat zegt l'Unita er niet bij - dat GORBACHEV's voorstel exact de gedachte overneemt die de PCI altijd als argument tegen het houden van multilaterale communistische conferenties heeft gehanteerd, nl. dat internationale conferenties voor CP-en alleen zin hebben als er ook niet-communistische partijen bij betrokken zijn, weet CHIAROMONTE, lid directoraat PCI en als zodanig leider van het interviewteam, niet beter te doen dan dat

PCI-standpunt nog eens te herhalen en daarmee GORBACHEV foutloos na te echo-
en: " Wil zo'n ontmoeting effectief en nuttig zijn, dan kan deze niet beperkt
blijven tot alleen maar communistische partijen. Dat is onze mening. Het is
noodzakelijk dat zo'n bijeenkomst wordt bijgewoond door socialisten, sociaal-
democraten en vertegenwoordigers van nationale bevrijdingsbewegingen, m.a.w.
het moet geen beperkte aangelegenheid zijn maar een werkelijk breed opgezette
zaak".

GORBACHEV's antwoord: "Precies".

De Sowjetleider gaat dan onmiddellijk op de beantwoording van de schriftelijk
ingediende vragen over om aan het eind op het onderwerp terug te komen maar
dan aan de hand van een van die vragen. Die luidde, vrij maar volledig
vertaald: "Als we vandaag de dag de oude standpunten en verhoudingen (nl.
binnen de communistische beweging) achter ons laten, hoe kunnen we dan nu de
betrekkingen tussen de progressieve krachten uit de hele wereld opvatten? Hoe
kan tegenwoordig het internationalisme vorm krijgen?"

In zijn antwoord gaat GORBACHEV in op de door de PCI in de vraag ingebouwde
stelling dat het "internationalisme" van nu niet langer een zaak van
communisten onderling kan zijn. Niet verwonderlijk na zijn opmerking aan het
begin van het interview, stelt hij vast dat samenwerking tussen communistische
en niet-communistische partijen inderdaad een wezenlijk punt is en hij geeft
aan wat z.i. het belangrijkste thema van die samenwerking moet zijn: de
vredestrijd.

Maar dan breekt de CPSU-leider ook een lans voor multilateraal contact en
samenwerking tussen CP-en onderling. Dat een partij zich daarbij als leidende
partij of leidend centrum zou opwerpen, is volgens hem een ongegronde angst:
er bestaat bij zijn weten geen enkele partij die dergelijke plannen koestert
en in de huidige situatie zou dat ook "absoluut onnodig" en "niet raadzaam"
zijn. Samenwerking is naar z'n aard "slechts mogelijk op basis van
vrijwilligheid en gelijkheid."

Na op deze manier opnieuw de PCI-parolen te hebben overgenomen, stelt
GORBACHEV: "Eerlijk gezegd vind ik de afwerende houding die er in bepaalde
plaatsen binnen onze beweging bestaat t.a.v. voorstellen tot het houden van
multilaterale bijeenkomsten van de communisten in de wereld, onbegrijpelijk.
En dat terwijl andere politieke krachten - zelfs allerminst progressieve -
actief zijn met het organiseren van hun internationale bijeenkomsten. Naar
onze mening moet deze zaak zonder vooroordeel worden benaderd, moeten
achterhaalde beduchtheden en stereotypen opzij gezet worden en moet de nieuwe
situatie op een nieuwe manier bekeken worden".

Met de hier weergegeven uitspraken koos GORBACHEV openlijker en nadrukkelijker
dan enige Sowjetleider de afgelopen jaren heeft gedaan, positie ten gunste van
een communistische wereldconferentie: de CPSU ziet geen reden waarom
"achterhaalde vooroordelen" de communistische partijen zouden moeten
verhinderen hun wereldconferentie te houden. Men mag dan ook constateren dat
deze zaak na jarenlang op een laag pitje te hebben voortgesudderd, met
GORBACHEV's stellingname sterk aan actualiteit heeft gewonnen.

Achtergrond van GORBACHEV's uitspraken

GORBACHEV's uitspraken tegenover l'Unita kwamen uiteraard niet uit de lucht
vallen. Er heeft binnen de Sowjetpartij wat deze kwestie betreft een
gedachtenontwikkeling plaatsgevonden die de CPSU-leider in zijn interview niet
nader uitwerkte maar die men coherent weergegeven vindt in een lezing die
Vadim ZAGLADIN, een van de twee eerste plv. hoofden van de CPSU-CC-Afdeling
Buitenland, eind vorig jaar in Moskou tijdens een driedaagse
instructiebijeenkomst voor Sowjet partijpropagandisten en buitenland-
deskundigen hield.

Deze lezing, die was getiteld "De internationale communistische en arbeidersbeweging in de tegenwoordige tijd" ging uit van datzelfde begrip "nieuwe situatie" dat GORBACHEV in het l'Unita-interview gebruikte, maar ZAGLADIN was daarover aanzienlijk uitvoeriger. Kort samengevat* komt de zaak hierop neer:

De Sowjet-Unie heeft in de jaren '70 militaire pariteit met de Verenigde Staten tot stand gebracht. Deze "grote prestatie" is echter gepaard gegaan met ernstige economische moeilijkheden binnen de Sowjetsamenleving en alle sociale gevolgen van dien. Het kapitalisme, dat uit z'n economische groei in het begin van de jaren '80 nieuw zelfvertrouwen heeft geput, is er op uit deze moeilijkheden aan te grijpen om het initiatief op de socialistische wereld te herwinnen. Intussen bestaan er echter ook binnen het kapitalisme interne zwakheden - structurele werkloosheid, schuldenprobleem - die ertoe zouden kunnen leiden dat er een plotselinge verandering in de toestand optreedt. De Sowjet-Unie c.s. staat dus tegenover een meervoudige uitdaging, nl. intern de eigen economische zwakte en extern een meer dan voorheen op confrontatie beluste kapitalistische tegenstander, waarvan de politiek bovendien aan het risico van onverwachte wendingen onderhevig geacht moet worden. Het komt er nu op aan om tegenover deze uitdaging, deze "nieuwe situatie", het juiste antwoord te vinden. De Sowjetleiding onder GORBACHEV heeft dat gevonden.

Intern is dat de politiek van herstructurering. Alleen op basis van herstel en versterking van de Sowjet economie kan de Sowjet-Unie in de toekomst een effectieve buitenlandse politiek voeren. De herstructurering is er om dat herstel tot stand te brengen. Wat de externe kant van de zaak betreft, de Sowjet-Unie constateert dat de oorlogsdreiging, die gezien de huidige technologische ontwikkeling alle landen raakt, het cruciale punt op internationaal-politiek gebied vormt. De vredesstrijd is daarom de gezamenlijke prioriteit. Door van dit essentiële punt uit te gaan, worden nieuwe mogelijkheden gecreeerd, niet alleen voor de buitenlandse Sowjetpolitiek maar ook voor de communistische wereldbeweging als geheel, aldus ZAGLADIN.

De gevolgtrekkingen die uit deze analyse gemaakt kunnen worden, liggen voor de hand. Op basis van GORBACHEV's herstructurering ter versterking van de eigen, vooral economische kracht, zal Moskou doorgaan met het ontwikkelen van de contacten met niet-communistische partijen, groepen en bewegingen en in die contacten zal het primair gaan om de vredesstrijd, c.q. om het naar voren brengen van de ontwapeningspolitieke desiderata van de Sowjet-Unie. Zo worden immers nieuwe mogelijkheden voor de buitenlandse Sowjetpolitiek gecreeerd. Voor de relatie tussen de CPSU en de andere communistische partijen zijn de consequenties van ZAGLADIN's analyse al even duidelijk.

Ook de niet-regerende communistische partijen worden geconfronteerd met de "nieuwe situatie". Zij hebben veelal niet het juiste antwoord weten te vinden op de ontwikkelingen waarvoor het kapitalisme hen plaatste. Dat heeft de afgelopen jaren over een brede lijn, m.n. in West-Europa, tot verslechtering van hun positie geleid. Ze kregen te maken met ledenverlies, electoraal verlies en daarmee gepaard, vermindering van hun politieke invloed. Het zich distancieren van de CPSU en het afzien van multilaterale samenwerking zoals verschillende CP-en deden, had deze partijen evenmin voordeel gebracht. ZAGLADIN gaf daarbij toe dat ook de opstelling van de CPSU niet boven kritiek verheven was geweest en dat de gang van zaken in de socialistische wereld - hij noemde in dit verband o.a. de "gebeurtenissen" in Tsjecho-Slowakije en

*Dit onderwerp werd al eerder uitgebreid behandeld in SBP-Focus D87/01, 11 februari 1987.

Polen - de positie van de niet-regerende partijen er niet altijd gemakkelijker op had gemaakt.

Nu echter ging het erom een werkzaam alternatief voor het kapitalisme te realiseren.

Zoals al aangeduid, had volgens ZAGLADIN de Sowjetleiding onder GORBACHEV in de binnenlandse herstructurering en in de herkenning van de vredespolitiek als het centrale element in de huidige internationaal-politieke situatie, het uitgangspunt gevonden van waaruit dit alternatief vorm gegeven zou kunnen worden. Dit antwoord was niet alleen voor de Sowjet-Unie relevant, het was dat ook voor de niet-regerende CP-en. Deze partijen zouden, daarbij samenwerking zoekend met niet-communisten, de vredesstrijd meer dan ooit centraal moeten stellen, temeer omdat de vredeskwestie direct samenhangt met sociale vooruitgang. Op deze manier zouden zij tot een ook voor hen noodzakelijke herstructurering kunnen komen.

Het belang van samenwerking met niet-communistische partijen en bewegingen vooropgesteld, hebben de CP-en er binnen het kader van de door ZAGLADIN ontwikkelde gedachtengang echter slechts bij te winnen als zij ook onderling zouden samenwerken.

De CPSU wil er van haar kant alles aan doen om bestaande belemmeringen voor een dergelijke samenwerking uit de weg te ruimen. Zij pretendeert geen monopolie op de waarheid te bezitten, stelt zich op het standpunt dat samenwerking mogelijk moet zijn al bestaan er onderlinge meningsverschillen en gaat ervan uit dat samenwerking niet mag leiden tot inmenging in de zaken van andere partijen. Verder geeft zij toe dat de ervaringen van andere CP-en gerespecteerd dienen te worden en dat uit die ervaringen wederzijds lessen getrokken kunnen worden. Zouden er gemeenschappelijke bijeenkomsten komen, dan zouden deze in een grotere openheid dan in het verleden het geval was, georganiseerd moeten worden en zij zouden niet meer moeten uitmonden in door alle deelnemende partijen onderschreven slotcommuniqué's.

Moskou is dus gezien deze stellingname toegegroeid naar een opvatting van het proletarisch internationalisme zoals die al jaren door de partijen die niet aan de Sowjet-leiband willen lopen, is bepleit, nl. een opvatting die uitgaat van de erkenning van de diversiteit en de onafhankelijkheid van de afzonderlijke partijen in de communistische wereldbeweging. Anders gesteld, de CPSU-positie zoals door ZAGLADIN weergegeven, komt tegemoet aan alle bezwaren die door de onafhankelijk gezinde CP-en steeds tegen het houden van internationale communistische conferenties werden en worden ingebracht. Met deze opstelling wil Sowjetpartijleider GORBACHEV nu kennelijk iets doen.

GORBACHEV's conferentieplannen

De kans op een multilaterale communistische conferentie

Gezien zijn uitspraken in het l'Unita-interview, wil de Sowjetleider twee dingen. Hij wil een multilaterale bijeenkomst van communistische met niet-communistische partijen en bewegingen en hij wil behalve dat ook een dergelijke bijeenkomst van communistische partijen onderling. De eerste wil hij organiseren ter gelegenheid van de a.s. viering van de Oktoberrevolutie, een viering die, zoals bekend, altijd in november plaatsvindt. Het zal hierbij gaan om een informele bijeenkomst. Naar GORBACHEV zelf aangaf, zullen de deelnemers niet te maken krijgen met congresdocumenten e.d., waarop zij zich zouden moeten vastleggen. Hoofdonderwerp, hoewel GORBACHEV dat niet preciseerde, zal ongetwijfeld de vredespolitiek zijn, in het Sowjetdenken immers de centrale kwestie in de huidige internationaal-politieke situatie. Deze bijeenkomst zal dus, als zij plaatsvindt, passen in de reeks van activiteiten, initiatieven en ontmoetingen die GORBACHEV bijna vanaf zijn eerste optreden als leider van de Sowjet-Unie heeft gestart met de

bedoeling om internationale aanhang te werven voor Moskou's vredespolitieke ideeën en prioriteiten.

De zaak overziend, mag men waarschijnlijk wel stellen dat het voor de CPSU niet al te moeilijk moet zijn om de vele communistische en niet-communistische partijen en groepen die straks in Moskou vertegenwoordigd zullen zijn, in ongedwongen sfeer in plenaire bijeenkomst samen te brengen om daar dan de Sowjetopvattingen over de meest gewenste vredespolitiek op aansprekende wijze naar voren te brengen.

Wat het tweede punt betreft, het houden van een wereldconferentie van alleen communistische partijen, dat ligt gecompliceerder.

Er is een aantal factoren dat aanleiding geeft tot de veronderstelling dat de kans op het houden van een dergelijke bijeenkomst op het ogenblik een stuk reeler aan het worden is dan tot voor kort mocht worden aangenomen.

Daar is om te beginnen de al vermelde omstandigheid dat de CPSU voor het eerst sinds jaren weer onder een krachtige leiding staat, een leiding ook die de kwestie van een communistische wereldconferentie, gezien GORBACHEV's uitspraken, weer openlijk tot de hare durft maken.

Een andere belangrijke factor is dat de CPSU met de opstelling die zij nu inneemt ten aanzien van de voorwaarden waaronder een dergelijke conferentie gehouden zou moeten worden, de onafhankelijk gezinde CP-en in feite volledig tegemoet gekomen is. De Sowjetpartij heeft daarmee deze partijen de argumenten die zij tegen zo'n bijeenkomst aanvoerden, uit handen genomen.

Daar komt verder bij dat de CPSU kan speculeren op de gunstige indruk die het nieuwe regime van GORBACHEV in vele delen van de wereld, zeker ook in West-Europa, heeft gemaakt. Een nauwere aansluiting bij Moskou moet daarom op het ogenblik een stuk minder onaantrekkelijk zijn dan nog maar enkele jaren geleden onder GORBACHEV's voorgangers het geval was. Sterker nog, de niet-regerende CP-en zouden mogelijk kunnen meeprofiteren van het door GORBACHEV verbeterde Sowjet-image. De ook door Moskou gesignaleerde achteruitgang waarmee zij in hun eigen land vaak te maken hebben, moet hen voor deze overweging extra gevoelig maken. De gedachte dat internationale communistische samenwerking een negatief effect zou hebben op het streven van de CP-en om in eigen land politieke invloed uit te oefenen en met niet-communistische partijen samen te werken, wordt in elk geval tegen deze achtergrond duidelijk gerelativeerd.

Dergelijke overwegingen tenslotte, zouden nog aan kracht kunnen winnen als de hierboven genoemde bijeenkomst van communistische en niet-communistische partijen straks bij de viering van de Oktoberrevolutie inderdaad zou plaatsvinden en een geslaagd verloop zou hebben. Die bijeenkomst zou dan het karakter van een vooroefening kunnen krijgen en door Moskou gepresenteerd kunnen worden als een voorbeeld van de manier waarop de communistische partijen ook onderling tot een eigen vorm van internationale samenwerking zouden kunnen komen.

Tegenover dit alles staat het feit dat een aantal CP-en - en niet de onbelangrijkste, men denke bijv. aan de Italiaanse, de Joegoslavische, de Roemeense en niet te vergeten de Chinese CP - zich zo op afwijzing van een communistische wereldconferentie heeft vastgelegd dat het voor hen heel moeilijk zal zijn om hiervan terug te komen. Met zijn opmerking in het l'Unita-interview dat men zich niet aan "achterhaalde stereotypen" moet vastklampen, mag GORBACHEV hen dan wel uitdagen om hun oude standpunt te verlaten en een nieuwe flexibiliteit te tonen, maar dat hoeft er nog niet toe te leiden dat deze partijen dat ook meteen zullen doen.

Het is mogelijk en zelfs niet onwaarschijnlijk dat een aantal partijen zal blijven vinden dat het houden van communistische wereldconferenties, ook al accepteert Moskou de daarbij door hen gestelde voorwaarden, toch automatisch op een zekere mate van restauratie van Moskou's vroegere centrale positie in de communistische beweging zal neerkomen.

Wat de argumentatie betreft waarmee zij in dat geval de boot zullen moeten afhouden, die zal gezien de positiebepaling van de CPSU terzake, vrijwel beperkt moeten blijven tot de stelling dat de tijd "(nog) niet rijp" is voor zo'n conferentie. De kracht van dit standpunt is dat het gehandhaafd kan worden zolang de opponerende partijen het wensen te herhalen. Hoewel er totnutoe geen tekenen zijn die erop wijzen dat de betrokken partijen van plan zijn dat niet langer te doen, is het niettemin zo dat GORBACHEV zijn opponenten op deze manier in een toch wel erg defensieve stelling heeft gedrongen. Of Moskou dit gegeven verder zal weten uit te buiten om zodoende een communistische wereldconferentie dichterbij te brengen, moet worden afgewacht.

Het al dan niet doorgaan van de door de GORBACHEV beoogde bijeenkomst van communistische en niet-communistische partijen straks in november, resp. het verloop daarvan, zal op dit punt misschien een eerste aanwijzing geven.